

- виконуються сидячи: при заплюснених долівках. Голова непорушна 1 – підняти очі вгору; 2 – опустити очі донизу, 3 – повернути очі вправо; 4 – повернути очі вліво. Повторити 6-8 разів. Вправи розвивають здібність очних м'язів до статичного напруження;

- виконуються стоячи: ноги на ширині плеч. 1 – опустити голову, подивитися на носок лівої ноги; 2 – підняти голову, подивитися в правий верхній кут, 3 – опустити голову, подивитися на носок правої ноги, 4 – підняти голову, подивитися в лівий верхній кут. Повторити 3-4 рази. Вправи сприяють покращенню координації руху очей і голови.

Кожна з описаних вправ сприяє виборчим діям на рухові реакції очей.

Таким чином, розвиток пізнавальної діяльності та вміння бачити, виділяти головне у слабозорих дітей та їх інтеграція в суспільство будуть протікати успішно при реалізації таких умов: здійснення інтегративного навчання за спеціально розробленими тестами і програмами, використання моделі та спеціально організованої ігрової взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 1999.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упор. О.Л.Кононко. – К.: Світлич, 2008. – 430 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / під ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
4. Вавіна Л. С. Підготовка дітей з порушеннями зору до навчання в школі // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам. – Кн. 2 / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Масенка. – К.: Наук. світ, 2005.
5. Ремажевська В. М. Миз з тобою разом... / В.М. Ремажевська – Л.: НРЦ «Левеня», 2000.
6. Фильчикова Л.И. Нарушения зрения у детей раннего возраста. Диагностика и коррекция: метод. пособ. / Л.И.Фильчикова, М.Э.Вернадская, О.В.Паражей. – М.: Полиграфсервис, 2003.
7. Фербильтайн И. Л. Зрение – великий дар природи, як зберегти нормальне зрение у дітей. Розповіді для дітей і їх родителів / И.Л. Фербильтайн, С. А. Рьков. – К.: Логос, 2006.
8. Крутій К.Л. Сучасне заняття в дошкільному навчальному закладі: традиції чи інновації? монографія / К.Л.Крутій. – Запоріжжя: ТОВ ЛПС ЛТД, 2009. – 176 с.

Недодатко Н.Г.

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ефективним шляхом всебічного гармонійного розвитку особистості старшого дошкільника є залучення до художньо-естетичної діяльності. Автор статті наголошує, що інтеграційні підходи до художньо-естетичного виховання старших дошкільників є важливим напрямком методичного оновлення освітньо-виховного процесу в ДНЗ.

Ключові слова: художньо-естетичний розвиток, художнє та естетичне виховання, інтегральні, інтегровані та інтегративні дидактичні системи, інтегрований курс, інтегровані заняття та інтегровані тижні.

В наш час проблема художньо-естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури є однією з важливих завдань, поставлених перед педагогами. Дана проблема достатньо широко

опрацьована в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів. Серед них: Д.Н.Джозла, Д.Б.Кабалевський, Б.Т.Ліхачов, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинський, В.Н.Шацька, Є.Фльоріна, А.Б.Щербо, Н.Гавриш, А.Богущ, Т.Поніманська, Л.Б.Фесюкова, та ін. Досить цікавим є системний погляд на проблематику художньо-естетичного виховання Є.Фльоріної, у якому значну роль вона відводить художньому вихованню дітей на зразках мистецтва, розкриває своєрідність естетичного розвитку. На її думку, в художньому вихованні слід прагнути єдності емоційного і пізнавального сприймання змісту і форми, що допоможе уникнути надмірного захоплення формою, утилітарного використання мистецтва з пізнавальною метою, тобто втрати художнього компонента естетичного виховання. Велику роль у естетичному вихованні Є.Фльоріна відводить образотворчій діяльності, використанню іграшки, художнього слова.

У процесі дослідження ми звернули увагу на те, що серед педагогів існує помилкова думка про тотожність художнього та естетичного виховання. Однак В.Н.Шацька, як і багато інших педагогів сучасності, вважає, що ці поняття необхідно чітко розмежовувати. Естетичне виховання – це поняття значно ширше, воно включає як художню творчість, так і естетику побуту, поведінки, праці, людських взаємин. В той момент як термін «художнє виховання» вживається лише тоді, коли мова йде про естетичне виховання засобами мистецтва.

Отже, виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що художньо-естетичний розвиток дитини виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб та ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті людських взаєминах. А художньо-естетичне виховання передбачає формування основ естетичної культури, естетичних норм і принципів, переконань та ідеалів, естетичного сприймання та емоційного ставлення до прекрасного, духовне збагачення дитини, розширення її світогляду, оволодіння цінностями і знаннями в галузі світового та народного мистецтва, музики, архітектури, побуту, ремесел; озброєння дошкільників естетичними знаннями, виховання художнього смаку, вироблення естетичної активності, бажання вносити прекрасне у життя, примножувати культурно-мистецькі надбання народу.

Естетичне ставлення дитини до навколишнього світу являє собою цілу систему її індивідуальних, вибіркових зв'язків з естетичними якостями об'єктів і явищ природного середовища. Воно включає емоційний відгук дитини на прекрасне (гарне, привабливе), добрі почуття, її творчу діяльність, посилене прагнення до перетворення навколишнього світу за законами краси, а також до оцінки гарних, гармонійних поєднань фарб, звуків, рим тощо. Естетичний компонент впливає на становлення провідних ланок структури особистості в цілому.

Для більш чіткого орієнтування важливо побудувати модель естетичного ставлення дітей до навколишнього світу, що в лаконічній (схематичній) формі віді́бє комплекс взаємозалежних компонентів художньо-естетичного розвитку дитини. Така модель допоможе розпізнавати й формувати процес художньо-естетичного розвитку дітей з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Модель естетичного ставлення містить три провідних компоненти, кожний із яких, у свою чергу, є багатоаспектним явищем:

1. Здатність емоційного переживання.

Дитина не тільки бачить, але й відчуває художній образ, стає ніби співучасником подій і явищ, переданих художнім твором. Емпатія й емоційне переживання виникають і проявляються в міру вікових та індивідуальних можливостей дітей, вони ж сприяють розвитку мотиваційної установки на активну участь у художній діяльності. Емоційно-естетичне переживання виникає на основі специфіки впливу мистецтва в різних його проявах. Спочатку це орієнтовна дія, потім виникнення інтересів і переваг, на основі яких формується морально-естетична спрямованість.

2. Здатність до активного засвоєння художнього досвіду (естетичної аперцепції), до самостійної творчої діяльності, до саморозвитку й експериментування (пошукових дій).

Загальновідомо, що художній досвід передається дитині в різних напрямках та видах творчої діяльності. Дитина здобуває основи знань і уявлень про різні види мистецтва, починає опанувати їх «мову» — образотворчо-виражальні засоби. На цій основі в дитини формуються практичні художні вміння й у результаті — формується досвід художньо-творчої діяльності. Педагог має знати, що найбільш важливими в естетичному досвіді є здібності, які дозволяють дитині самостійно переносити свій досвід (уже знайоме й опановане під керівництвом дорослого або в співтворчості з ним) у нові умови й самостійно застосовувати у творчих ситуаціях.

3. Специфічні художні й творчі здібності (сприйняття, виконавство й творчість).

Як уже зазначалося, в художньо-естетичному вихованні провідна діяльність дітей — художня. Розвиваючий характер художньо-естетичного виховання відбудеться за умови опанування дітьми узагальнених (типових) і самостійних способів художньої діяльності, необхідних і достатніх у всіх видах художньої діяльності.

Існують різноманітні форми, засоби та методи художньо-естетичного виховання. Вони тісно пов'язані між собою і спрямовані на вирішення одного з основних завдань дорослого — допомагати дитині оформлювати власні уявлення про світ, як цілісність, про єдність світів Природи, Культури, Людей і Власного «Я».

Навчити малюка цілісно сприймати світ, активно й усвідомлено ставитися до дійсності можна, проводячи в дошкільних закладах так звані

інтегровані заняття. Засвоєння дошкільниками інтегративно поданого матеріалу, як показує педагогічна практика, формує якісно нові знання – з вищим рівнем осмислення, динамічним застосуванням у нових ситуаціях, із підвищеною дієвістю й системністю. До такої думки схиляється багато науковців сучасності: А.Богущ, Н.Гавриш, О.Кононко, К.Крутій, В.Кудрявцев, Н.Лисенко, Т.Піроженко, С.Якименко та інші. Глибоке обґрунтування значної ролі інтеграційних процесів в освіті зробив основоположник вітчизняної педагогіки К.Д.Ушинський, який стверджував, що окрім спеціальних понять, що належать окремим наукам, є поняття спільні для багатьох, а деякі й для всіх наук. Дидактично обґрунтувавши інтеграційні зв'язки, він вважав, що розумна система знань дає можливість мобілізувати їх у певній ситуації та використати у практичній діяльності.

Для того щоб отримати чітке уявлення про що саме йде мова, звернемося до аналізу ключових понять. Саме поняття *інтеграція* слугує для позначення процесу чи стану відбудови через відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин; тобто означає результат інтеграції чи дію, яка веде до цього результату. Найбільш повно сутність даного поняття відбиває визначення, надане дослідницею М.Прокоф'євою. Вона визначає інтеграцію як процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжуються встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами на основі достатньої підстави, у результаті якої формується цілісна система з якісно новими властивостями і в структурі якої зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів. Сучасні вчені розрізняють *інтегральні, інтегровані та інтегративні дидактичні системи*, які відрізняються наявністю в першій групі систем інтегральних підсистем, що, на відміну від інтегрованих, мають більше підстав для інтеграції. Так, якщо в межах інтегрованих систем інтеграція підпорядковується лише заданій меті (практично не враховуючи природи елементів інтеграції), то в інтегральних системах її елементи інтегруються з урахуванням природи цих елементів, визначення об'єктивних передумов процесу інтеграції. Інтегративний підхід передбачає інтеграцію і зовнішню, і внутрішню, і змістову, і процесуальну. Усі елементи інтегративної системи взаємопов'язані та утворюють певну структуру. Головною особливістю такої системи є те, що зміст навчального матеріалу визначається не ззовні, а зсередини: найменші елементи утворюють більш складні підсистеми, які в свою чергу об'єднуються в системи більш високого рівня організації, у проблемні блоки. Таким чином, *інтеграція є єдиним процесом взаємодії елементів, де водночас забезпечується системність кінцевого результату та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції*.

Доцільність реалізації принципу інтеграції в освіті дітей старших дошкільнят пояснюється синкретичною природою дитини цього віку, яка у власному пізнання світу «йде одночасно в різних напрямках» і має

здатність до цілісного світосприймання за допомогою чутливих інформаційних каналів (Л.Венгер, О.Запорожець, С.Рубінштейн та інші). Ми вважаємо інтегративну роботу з художньо-естетичного виховання старших дошкільнят важливим напрямком методичного оновлення освітньо-виховного процесу в ДНЗ. Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для вияву творчості вихователя і дітей, забезпечує певну свободу дій у розкритті теми, змісту засобів, що використовуються на заняттях. Даний підхід дає змогу цілеспрямовано й, головне, систематично розвивати сприйняття прекрасного, естетичні почуття, естетичне ставлення до дійсності, уяву, вміння фантазувати; формуються основи естетичного смаку дітей, здатність самостійно оцінювати твори мистецтва, явища природи і життєдіяльності; розвиваються творчі здібності дітей.

Отже, серед позитивних чинників, які сприяють реалізації інтеграційних процесів у системі навчання й виховання старших дошкільників, можна визначити наявність величезних природних можливостей розвитку інтелекту дитини, які, нажаль, недостатньо використовуються в традиційному навчанні та визначеність певною мірою інтеграційного змісту дошкільної освіти, що відбито в Базовому компоненті дошкільної освіти.

Інтегративний підхід реалізується у практиці роботи дошкільних навчальних закладів у вигляді таких форм: інтегрований курс, інтегровані заняття та інтегративні тижні.

Інтегрований курс може будуватися на основі об'єднання занять з окремих проблем в інтегровані блоки, що створює передумови для різнобічного розгляду базових понять, явищ, більш широкого охоплення змісту, формування в дітей систематичного мислення, позитивно-емоційного ставлення до пізнання, а також надає можливість економного використання навчального часу.

Інтегровані заняття – це форма навчально-виховної роботи, яка об'єднує блоки занять з різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань.

Зміст інтегративних тижнів визначається мегатемою, що передбачає вихід за межі одного заняття для найбільш повної її реалізації. Зазвичай інтеграційні дні пов'язуються з включенням дітей у спільну з дорослим проєктивну діяльність, що завершується досягненням певного результату.

Проаналізувавши все вище сказане, можна зробити висновок, що художньо-естетичне виховання передбачає формування основ естетичної культури, естетичних норм і принципів, переконань та ідеалів, естетичного сприймання та емоційного ставлення до прекрасного, духовне збагачення дитини, розширення її світогляду, оволодіння

цінностями і знаннями в галузі світового та народного мистецтва, музики, архітектури, побуту, ремесел; озброєння дошкільників естетичними знаннями, виховання художнього смаку, вироблення естетичної активності, бажання вносити прекрасне у життя, примножувати культурно-мистецькі надбання народу.

Найбільш сприятливим для художньо-естетичного виховання є старший дошкільний вік, адже саме в цьому віці загальні вікові та психологічні особливості розвитку дозволяють малюкові не лише свідомо розуміти, сприймати й аналізувати естетичні явища в різних їх проявах, а й самостійно створювати прекрасне. Питання художньо-естетичного виховання дошкільників досить широко розкриті у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів: Д.Н.Джола, Д.Б.Кабалевського, Б.Т.Ліхачова, А.С.Макаренка, В.А.Сухомлинського, В.Н.Шацької, Є.Фльоріної, А.Б.Щербо, Н.Гавриш, А.Богущ, Т.Поніманської, Л.Б.Фесюкової, та інших. Значну роль у створенні сучасної системи художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку відіграли педагогічні праці таких відомих педагогів, як Я.-А. Коменський, К.Ушинський, С. Русова, Є.Фльоріна та інших.

Естетичне виховання включає в себе такі компоненти: здатність емоційного переживання, здатність до активного засвоєння художнього досвіду (естетичної апперцепції), до самостійної творчої діяльності, до саморозвитку й експериментування (пошукових дій), специфічні художні здібності.

Засобами художньо-естетичного виховання, є естетика побуту, твори мистецтва, цілеспрямоване навчання (організація різних видів занять, художньо-дидактичних ігор), природа, самостійна художня діяльність. Серед них, такі визначні педагоги як Я.А. Коменський, С.Русова, Є.Фльоріна, В.Сухомлинський, основну роль у формуванні естетичної культури дошкільника відводять саме останнім двом із перерахованих засобів, а саме *природі та художній діяльності дітей*. І вони праві, адже увесь світ навколо нас – природа. Ми також є частинкою природи. Все, що ми чуємо, бачимо, відчуваємо, все, що використовуємо в житті, – природа. Ми отримуємо задоволення, коли дивимося по телевізору чудові екологічні фільми або телепередачі про живу природу. Ще більше задоволення ми отримуємо від спілкування з природою: від взаємодії з рослинами, тваринами, природними стихіями і явищами (водою, сонцем, повітрям, землею). Саме природа є невичерпним джерелом позитивних емоцій, знань, творчого натхнення і збагачення внутрішнього світу дитини. Отримані від спілкування з природою враження та емоції дошкільник, не володіючи достатньою мірою навичками читання, письма, усного мовлення, намагається передати, відтворити у звичній і знайомій для нього діяльності – художній, яка є водночас і засобом адаптації дитини до зовнішнього світу, засобом самовираження. Звичайно, слід підкреслити відносність виділення цих

сторін, бо вони перебувають у тісному, абсолютно неподільному зв'язку і спрямовані на вирішення одного з основних завдань дорослого – допомагати дитині оформлювати власні уявлення про світ, як цілісність, про єдність світів Природи, Культури, Людей і Власного «Я». Навчити малюка цілісно сприймати світ, активно й усвідомлено ставитися до дійсності можна, проводячи в дошкільних закладах так звані інтегровані заняття. Засвоєння дошкільниками інтегративно поданого матеріалу, як показує педагогічна практика, формує якісно нові знання – з вищим рівнем осмислення, динамічним застосуванням у нових ситуаціях, із підвищеною дієвістю й системністю. У 60-х роках В.О.Сухомлинський проводив «уроки мислення в природі». Це один з найбільш вдалих прикладів інтеграції різних видів діяльності, об'єднаних однією метою.

Савенко Н.А.

ПРАЦЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ РАНЬОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

У статті автором піднімається проблема формування психологічної готовності до праці та її мотивація через організацію різних видів трудової діяльності.

Ключові слова: трудова діяльність, гра, позитивне ставлення до праці, різні види праці.

Формування особистості дитини, її всебічний розвиток є процесом засвоєння нею суспільного досвіду, виробленого людством і зафіксованого в продуктах його матеріальної і духовної культури. Цей процес здійснюється через навчання і виховання під керівництвом дорослих, які створюють дітям необхідні умови для оволодіння своїм досвідом. Але виховання і навчання не є прямою передачею дітям знань та умінь, ще ними володіють старші. Воно опосередковується взаємодією дитини з навколишнім світом. Саме з допомогою різних видів діяльності реалізуються взаємовідносини дитини з об'єктивною дійсністю. Праця є одним із основних компонентів людського буття, першою необхідністю людини, без якої не можна собі уявити її існування. Цю просту істину необхідно пояснити дітям, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості.

Трудова діяльність вже змалку формує у дитини правильне ставлення до праці, яке надалі справлятиме свій позитивний вплив на навчання і все життя людини. А.С.Макаренко в своїй роботі «Виховання в праці» відмітив: «Ми дуже добре знаємо, що від природи всі люди мають приблизно однакові трудові дані, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні здатні тільки до найпростішої праці, інші – до праці більш складної і, отже, більш цінної. Ці різні трудові